

УТВЪРДИЛ: .....

Декан

Дата .....

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ "СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ"

Факултет: Славянски филологии

СЛБ 0 1 0 1 0 5 2 1 Специалност: (код и наименование)

Българска филология

УЧЕБНА ПРОГРАМА

Дисциплина: К 3 2 8

(код и наименование)

История на българския език.

Преподавател: проф. д-р Маргарет Димитрова

Асистент: д-р Мария Тотоманова-Панева

Учебна заетост	Форма	Хорариум
Аудиторна заетост	Лекции	60
	Семинарни упражнения	60
	Практически упражнения (хоспетиране)	
Обща аудиторна заетост		120
Извънаудиторна заетост	Реферат	
	Доклад/Презентация	
	Научно есе	
	Курсов учебен проект	50
	Учебна екскурзия	
	Самостоятелна работа в библиотека или с ресурси	130
Обща извънаудиторна заетост		180
ОБЩА ЗАЕТОСТ		300
Кредити аудиторна заетост		5
Кредити извънаудиторна заетост		5
ОБЩО ЕКСТ		10

№	Формиране на оценката по дисциплината ¹	% от оценката
---	--	---------------

---

¹ В зависимост от спецификата на учебната дисциплина и изискванията на преподавателя е възможно да се добавят необходимите форми, или да се премахнат ненужните.

1.	Тестова проверка	20%
2.	Участие в тематични дискусии в часовете	20%
3.	Изпит	60%

Анотация на учебната дисциплина:

Лекционният курс цели да запознае студентите с промените, които стават в българския език в продължение на векове: от идването на българските славяни на Балканския полуостров до днес – промени както в говоримия език (история на диалектите), така и в книжовната норма. Проследява се развитието предимно на фонетично и морфологично равнище, но се дискутират и основни промени в синтаксиса, като загуба на падежите и инфинитива, в начините за изразяване на притежание, партицитивност и др. Предлагат се хипотези за причините за настъпилите промени. Правят се сравнения с останалите славянски езици и с балканските езици. На упражненията се четат текстове от различни епохи, свидетелство за хода на промените.

Предварителни изисквания:

Курс по старобългарски език, по диалектология, по сравнителна граматика на славянските езици, по общо езикознание

Очаквани резултати:

Познаване на основните промени в историята на българския език и причините за спецификата на българския книжовен език и неговите диалекти. Превод на среднобългарски текстове с помощта на речник.

Учебно съдържание

№	Тема:	Хорариум
1	Историята на българския език като научна дисциплина. Предмет, цели, основни проблеми и методи. Връзки с други дисциплини. Изследователи.	2
2	Извори за историята на българския език. Периодизации на историята на българския език.	4
3	Фонологична система на старобългарския език. Произход на старобългарските гласни и съгласни. Резултати от основните тенденции в късния праславянски.	2
4	Праславянското и старобългарското /o/. Предаване в ранните заемки в гръцки, унгарски. Ранни заемки от гръцки и латински в старобългарски. Родопското „акане“.	1
5	Исторически промени с еровите гласни, предна и задна, в историята на българския език. Произход. Изпадане на еровете. Последици. Промени с еровете в силна позиция. Рефлекси в диалектите. Отражение на промените с еровите гласни в писмеността.	4
6	Първични и вторични сонантни /p/ и /л/ в историята на българския език. Отбелязване в писмената традиция.	1

	Диалектно многообразие.	
7	Исторически промени с назалните гласни. Произход. Букви за означаването им. Среднобългарско смесване на носовките. Рефлекси в диалектите. Диалекти със запазен назализъм.	3
8	История на и-гласните. Преход $y > i$, $i < u$. Новата йота.	1
7	Исторически промени с ятовата гласна. Произход. Запазен широк гласеж. Диалектно деление. Ятова изоглосна зона.	2
8	Промени в консонантната система. Източнобългарски и западнобългарски консонантизъм. Опозициите твърдост – мекост и звучност – беззвучност. История на групите /шт/ и /жд/. Поява на фонемата /ф/ в българския език.	2
9.	Прегрупиране на склонението. Съществителни от м.р., съществителни от ж.р., съществителни от ср.р. Форми за множествено число в диалектите. Бройна форма. Изчезване на дв.ч., реликти. Pl.t. et Sg.t. Промяна на числото и рода на някои съществителни. Събирателни съществителни.	6
10	Преход от синтетизъм към аналитизъм. Изчезване на падежите. Предпоставки, причини. Ход на процеса. Компенсаторни механизми. Остатъци от падежни форми в диалектите и в художествената литература.	4
11	Исторически промени с прилагателните имена. Форми за мн.ч. Остатъци от сложните форми на прилагателните. Нови синтетични форми за сравнение.	2
12	Категорията определеност в историята на българския език. Склонен определителен член. Троен определителен член.	2
13	Промени в местоименната система. Лични и показателни местоимения. Притежателни местоимения. Възвратно местоимение.	2
14	Промени в местоименната система. Въпросителни, относителни, неопределителни, отрицателни, обобщителни местоимения. Поява на общ релатив. Местоименни наречия.	2
15	Глаголна система. Сегашна и минала основа. Времената в старобългарски.	2
16	Промени във формите за сег. вр. Новобългарско а-спрежение. Промени в окончанията на сег. вр. Заповедни форми.	2
18	Аорист и имперфект. Произход. Унифициране на окончанията им. Смяната на формообразуващата основа на имперфекта.	4
19	История на формите за бъдеще време, бъдеще в миналото, бъдеще предварително в миналото. Балкански и	2

	европейски паралели.	
20	Преход от синтетизъм към аналитизъм. Изчезване на инфинитива и супина. Запазен съкратен инфинитив.	2
21	Перфект и Плусквамперфект. История на неизявителните наклонения. Условно наклонение. Преизказно наклонение.	2
23	Исторически промени с причастията. Поява на мин.несв. деят. причастие. Поява на деепричастие.	4
24.	Българският език като славянски и балкански език.	2

Учебно съдържание на упражненията

№	Тема:	Хорариум
1.	Анализ на ранни старобългарски заемки и топоними в съседни неславянски езици.	2
2.	Анализ на старобългарски евангелски текстове. Асеманиево евангелие с разночетения	2
3.	Анализ на среднобългарски текст. Радомиров псалтир.	2
4.	Анализ на Троянската повест (Ватикански препис)	10
5.	Анализ на влахо-български грамоти.	8
6.	Анализ на Чергедски молитви.	8
7.	Анализ на новобългарски дамаскин. Троянски дамаскин.	8
8.	Анализ на народни песни.	2
9.	Анализ на новобългарски диалектни текстове.	8
10.	Анализ на литературни текстове, съдържащи архаизми и диалектизми. Пенчо Славейков. Годор Г. Влайков	2
11.	Работа с тестове.	6
12.	Тестова проверка на знанията.	2

Конспект за изпит

№	Въпрос
1	Извори за историята на българския език.
2.	Периодизация на историята на българския език.
3.	Българският език като славянски и балкански език.
4.	Основни тенденции в късния праславянски. Произход на старобългарските гласни и съгласни.
5.	Промени с еровите гласни.
6.	Промени с назалните гласни.
7.	Новата йота в историята на българските говори.
8.	Промени с ятовата гласна.

9.	Промени в българския консонантизъм.
10.	Промени със съществителните за м.р. Прегрупиране на склонението.
11.	Промени със съществителните от ж.р. Прегрупиране на склонението.
12.	Промени със съществителните от ср.р. Прегрупиране на склонението.
13.	Промени в рода и числото на съществителните.
14.	Исторически промени с прилагателните имена.
15.	Поява на определителен член в историята на българския език.
16.	Промени с личните местоимения, притежателните местоимения и възвратното местоимение.
17.	Промени с показателните местоимения и местоименни наречия.
18.	Промени с въпросителните местоимения и местоименни наречия.
19.	Промени с относителните местоимения и местоименни наречия. Поява на общ релатив.
20.	Промени с неопределителните, отрицателните, обобщителните местоимения и местоименни наречия.
21.	Преход от синтетизъм към аналитизъм. Изчезване на падежите. Причини. Ход на процеса. Компенсаторни механизми.
22.	Изграждане на парадигмата на сегашно време в българския език. Новобългарско а-спрежение.
23.	История на аориста.
24.	История на имперфекта.
25.	Формиране на парадигмата на бъдещите времена.
26.	Перфект и плусквамперфект. Несвидетелски форми.
27.	Изчезване на инфинитива и супина. Съкратен инфинитив.
28.	Развой на формите на повелителното и на условното наклонение.
29.	Промени при деятелните причастия. Поява на деепричастие.
30.	Промени със страдателните причастия. Отглаголно съществително.

Литература

Основна:

- Гешев, В. История на българския език. София, 2022.
- Добрев, Ив. Старобългарска граматика. Теория на основите. София, 1982.
- Добрев, Ив. Старинни народни думи. София, 1987.
- Златанова, Р. Среднобългарски период. – В: Увод в изучаването на южнославянските езици. София, 1986
- Мирчев, К. Историческа граматика на българския език. София, 1978.
- Младенов, Ст. История на българския език. София, 1979.
- Петков, П. Из старите ръкописи: южнославянски текстове от XIV и XV в. Христоматия. София, 2022.
- Славова, Т. Старобългарски език. София, 2017.
- Тончева, Хр. Христоматия по историческа лингвистика. Пловдив, 2002.

Тотоманова, А., М. Димитрова, Г. Ганева. История на българския език (електронен курс с упражнения, тестове и интерактивен практикум на <https://e-medievalia.uni-sofia.bg/>)

Тотоманова, А. Из българската историческа фонетика. София, 2014.

Тотоманова, А. Из историята на българския език. София, 2009.

Харалампиев, Ив. Историческа граматика на българския език. Велико Търново, 2001.

Христоматия по история на българския език. София, 1983.

Цонев, Б. История на българския език, т.1-3. София, 1983–1985.

Допълнителна:

Велчева, Б. Старите български ръкописи и техният език. София, 1983.

Велчева, Б. Праславянски и старобългарски фонологически изменения. София, 1980.

Ганева, Г. История на граматическите основи. София, 2018.

Герджиков, Г. Преизказването на глаголното действие в българския език. София, 1984.

Герджиков, Г. Избрани студии и статии по езикознание. Съставител К. Алексова. София, 2013.

Гълъбов, Ив. *Избрани трудове по езикознание*. София, 1986.

Добрев, Ив. Избрани трудове по медиевистика: юбилеен сборник по случай 80-годишнината на чл.-кор. проф. дфн. Иван Добрев. Съставители Т. Славова, А.-М. Тотоманова, М. Димитрова, Л. Ненова. София, 2018.

Добрев, Ив. Произход и значение на праславянското консонантно и дифтонгично склонение. София, 1982.

Иванова, Кл. В началото бе книгата. София, 2004.

Илчев, П. Статии по палеославистика. Съставители А. Тотоманова и Т. Славова. София, 2018.

Cyrrillomethodiana. Портал за кирилometодиевистика (<https://cyrrillomethodiana.uni-sofia.bg/research>)

[Bulgarian Dialectology as Living Tradition](http://bulgariandialectology.org/): <http://bulgariandialectology.org/>

Дата: 2.10.2024 г.

Съставил: проф. д-р Маргарет Димитрова

Програмата е приета на заседание на Факултетния съвет (протокол 09 / 08.10. 2024 г.)